

บทที่ ๓

คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

๓.๑ คุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง^๑ อาจจะเป็นสิ่งของหรือไม่ก็ได้ ซึ่งคุณค่านั้น คุณค่านั้นสามารถแบ่งได้ดังนี้

๑) คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดำรงอยู่ ด้วยดีของชีวิตหรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าที่สนองปัญญาก็ได้ เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกาย ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ มีสุขภาพดี เป็นอยู่ผาสุก มีกำลังเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญกิจหน้าที่ รถยนต์ช่วยให้เดินทางได้รวดเร็ว เกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่การงาน ความเป็นอยู่ การบำเพ็ญประโยชน์สุข ควบคุมเอาความสะอึก ปลอดภัย แข็งแรง ทนทาน เป็นต้น

๒) คุณค่าเทียม หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกพูนให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการเสวยเสวยเวทนา หรือเพื่อเสริมราคาเสริมขยายความมั่นคงยิ่งใหญ่ของตัวตนที่ยึดถือไว้ คุณค่านี้อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าสนองตัณหา ก็ได้ เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนาน เป็นเครื่องแสดงฐานะความโก้หรูหรา รถยนต์เป็นเครื่องวัดฐานะ แสดงความโก้ความมั่งมี มุ่งเอาความสวยงามและความเด่นเป็นต้น^๒

ส่วนคุณค่าของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธศาสนา ศาสนสถานต่าง ๆ โดยเฉพาะอุโบสถ ในสังคมไทยปัจจุบันถือว่าความสำคัญมาก เพราะเป็นศาสนสถาน และเป็นที่ประทับรูปองค์แทนพระพุทธเจ้า ที่เคารพกราบไหว้บูชาของเหล่าพุทธบริษัททั่วไป เป็นที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ และเป็นที่บรรพชาอุปสมบทของเหล่ากุลบุตรที่เข้ามาสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นสัญลักษณ์เป็นปูชนียสถานของวัดจึงต้องมีทรวดทรงและการตกแต่งอย่างวิจิตรสวยงาม วัดทุกวัดจำเป็นต้องมีอุโบสถ เพราะอุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนรู้จักดี อุโบสถไทยเป็นสิ่งที่ก่อสร้างทางศิลปะของชาติทั้งการก่อสร้างและการประดับตกแต่ง เป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญของประเทศชาติ ทรวดทรงและการตกแต่งอุโบสถไทยแสดงให้เห็นถึงความงามในด้านสุนทรีย์ โครงสร้าง วิจิตรศิลป์ และเทคนิคของสถาปัตยกรรมของชาติแต่ละยุคสมัย ซึ่งผลงานทางสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมของอุโบสถย่อมแตกต่างกันตามยุคสมัย อุโบสถไทยในยุคก่อนศิลปะสมัยอยุธยา มีเหลืออยู่น้อยมาก

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖).

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙๔.

หรือแทบไม่มีปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เพราะปรักหักพังไปมาก อุโบสถของไทยเป็นศิลปะที่วิจิตรสวยงามสมบูรณ์ตามลักษณะของศิลปไทย และเป็นที่เชิดชูหน้าตาชื่อเสียงของประเทศไทย เป็นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั่วโลกสนใจมาชมเป็นจำนวนมาก

คุณค่าของอุโบสถ

หากมองในด้านความสัมพันธ์ระหว่างอุโบสถกับชุมชนแล้ว ถือว่าเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาของวัดและหมู่บ้าน แม้ว่าบางหมู่บ้านจะเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ๆ เศรษฐกิจของหมู่บ้านไม่ดีนัก แต่หากสามารถสร้างโบสถ์ได้ แสดงว่าหมู่บ้านนั้นมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความสามัคคีมีสิ่งเชิดหน้าชูตา เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้าน ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้มาตั้งแต่อดีตและยังคงปรากฏยึดถือจนถึงปัจจุบัน สำหรับภาคอีสาน โบสถ์แบบดั้งเดิมมักถูกรื้อทำลาย กล่าวคือหลังจากรูปแบบของโบสถ์ภาคกลางซึ่งต้องลงทุนในการสร้างสูงมาก ได้รับการยอมรับมากขึ้น การรื้อถอนโบสถ์เก่าเพื่อสร้างโบสถ์หลังใหม่จึงมีมากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน ในปัจจุบันโบสถ์ลักษณะเดิมของอีสานสามารถพบเห็นได้ในตัวจังหวัดและอำเภอเพียงบางวัดเท่านั้น แต่ก็อยู่สภาพที่ขาดการบำรุงรักษา^๓

อุโบสถหรือสิม ยังเป็นศาสนสถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อุโบสถเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนา อีกทั้งยังเป็นตัวบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดทางด้านปรัชญาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้พบรูปแบบคติความเชื่อเกี่ยวกับสิมในด้านต่าง ๆ^๔

คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมของอุโบสถ วิหาร ที่ปรากฏเฉพาะงานจำหลักไม้ งานแกะสลักไม้ทั้งดงามที่มักปรากฏอยู่ตามช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ คันทวย บานประตู บานหน้าต่าง แม้กระทั่งประดับอยู่ตามธรรมมาสน์ ตู้พระไตรปิฎก ซึ่งได้รวบรวมประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการของงานจำหลักไม้ และตัวอย่างของชิ้นงานที่มีความงดงามไว้มากมาย เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ประจักษ์ในความสามารถและความเพียรพยายามของช่างไทยในสมัยก่อน ซึ่งได้เนรมิตงานศิลปกรรมอันล้ำค่านี้ไว้ให้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของบ้านเมืองสืบมาจนทุกวันนี้ และยังคงได้รับการถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูกหลานหรือรุ่นต่อ ๆ ไปอีก^๕

คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ

คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ เป็นจิตรกรรมเขียนเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาบนฝาผนังในศาสนสถาน เพื่อเป็นการเชิดชูและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

คุณวิทยา (Axiology) เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา กล่าวถึง อุดมคติต่าง ๆ ในด้านความจริง (ตรรกวิทยา) ความดี (จริยศาสตร์) ความงาม (สุนทรียศาสตร์) และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ การมีความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าต่าง ๆ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ เพราะคุณค่าเป็นนามธรรมที่มนุษย์เท่านั้นจะเข้าใจและซาบซึ้งได้ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักคิดรู้จักเหตุผล จึงมีความต้องการ

^๓ จานงค์ กิตติสกล, “ประติมากรรมรูปนาคประดับสิมในเขตอีสานเหนือ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๓), หน้า ๓๙.

^๔ เฟื่อง สุขเกษม, “รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๑.

^๕ น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง), งานจำหลักไม้ : ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๔.

ทางด้านจิตใจมากโดยเฉพาะกิจกรรมทางปัญญา และคุณค่าต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นอาหารใจ ทำให้มนุษย์พยายามสร้างคุณค่าต่าง ๆ ในศตวรรษที่ ๑๙ คุณวิทยาได้มีบทบาทในการวิเคราะห์คุณค่าของประสบการณ์ในสาขามานุษยวิทยา สังคมวิทยาจิตวิทยา และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น^๖ ดังนั้นนิยามคำว่า “คุณค่า (value)” จึงหมายถึง สิ่งที่มีอยู่จริงและสัมพันธ์กับความแท้จริง คือ คุณค่าเป็นเนื้อแท้ความแท้จริงเป็นโครงสร้าง ความมีอยู่ของสิ่งที่แท้จริงต้องอาศัยคุณค่าและคุณค่าเป็นเนื้อแท้ซึ่งแตกต่างจากวัตถุและคุณภาพของวัตถุ สิ่งทั้งหลายและการกระทำทั้งหลายย่อมมีคุณค่าแต่คุณค่ามิได้มีอยู่อย่างเปิดเผยหากแต่แฝงอยู่และจะรู้ได้ด้วยความสำนึกในคุณค่า^๗

จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยสายตา ทำให้เกิดแรงกระตุ้น และตอบสนองด้านจิตใจ เป็นตัวแปรค่าและกำหนดความงาม ความประณีต เรื่องราว และประโยชน์ต่อสังคม การรับรู้คุณค่าเหล่านี้ รับรู้ได้ด้วยอารมณ์ ความรู้สึกของแต่ละบุคคล เกิดเป็นความรู้สึกประทับใจ ความอึดเอิบใจในคุณค่าที่ได้เห็น ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงใช้ศิลปะ^๘ เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ มีรายละเอียดดังนี้^๙

๑) คุณค่าในการยกระดับจิตใจ เมื่อมนุษย์ได้ชื่นชมความงามของศิลปะ มนุษย์จะมีจิตใจเข้มแข็งและละเอียดอ่อน งานศิลปะให้ทั้งความงามความรู้สึกถึงความดีงาม และจริยธรรมอย่างลึกซึ้งเป็นการจรรโลงจิตใจให้ผ่อนคลายจากความเคร่งเครียด และพัฒนาสุขภาพจิตให้ดีขึ้น

๒) คุณค่าต่อผู้ชมและสังคมไทย จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะที่สื่อความงามและความรู้สึกไปให้ผู้ชมได้ง่าย โดยเบื้องต้นเป็นคุณค่าทางจิตใจในการชมความงามของเส้น สี แสง เงา และองค์ประกอบของภาพซึ่งช่วยผ่อนคลายอารมณ์ ให้คิดธรรม แนวคิดในการดำรงชีวิตและรักษามโนธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และประวัติศาสตร์จากจิตรกรรมฝาผนัง

๓) คุณค่าทางพระพุทธศาสนา จิตรกรรมฝาผนังไทยส่วนมากเขียนเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาของคนโบราณคู่คล้ายกับคนยุคปัจจุบัน แต่โดยความเป็นจริงยังให้ความสำคัญกับอดีตพุทธเจ้า ชาคก ซึ่งล้วนสะท้อนถึงการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และเขียนไตรภูมิเพื่อสอนให้คนมองจักรวาลตามกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ว่า สรรพสิ่งมีความยิ่งใหญ่และงดงาม แต่สุดท้ายก็ไม่มีอะไรแน่นอน ทุกสิ่งเป็นไปตามวัฏสงสารสิ่งที่มนุษย์จะเหลืออยู่คือความดีที่ได้ทำไว้ ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าวจึงแฝงไว้ด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๔) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ จิตรกรรมฝาผนังไทยมีอายุอยู่ได้นับร้อยปีขึ้นไป ศิลปินไม่ได้เขียนเพียงเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่ยังเขียนสอดแทรกวิถีชีวิตของสังคม เช่น การแต่งกาย

^๖ จี. ศรีนิวาสนัน, **สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ**, แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

^๘ พระกวีรญาณ (จำนง ชุตินธโร), **วิชาศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๗.

^๙ ชลธิดา เกษเพชร, **สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.baanjommyut.com/library_2/extension-4/the_visual_aesthetics/12.html [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ของกษัตริย์จนถึงชาวบ้าน สถาปัตยกรรมของปราสาทราชวังจนถึงบ้านเรือนชุมชนที่ปัจจุบันหาดูในความเป็นจริงไม่ได้แล้ว จึงถือเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาชีวิตของคนในอดีต

๕) คุณค่าทางศิลปกรรม จิตรกรรมฝาผนังไทยสะท้อนถึงลักษณะความงามและเอกลักษณ์เฉพาะของไทย เช่น ภาพบุคคลจะไม่มีการเน้นเนื้อและแสงเงา การใช้สีเส้นจะไม่อ้างอิงข้อเท็จจริงตามที่เห็น แต่ใช้สีแดงระบายท้องฟ้า เป็นต้น และภาพชนชั้นสูงจะมีกิริยาอาการในรูปแบบที่คล้ายท่าทางแบบนาฏลักษณ์ ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังชั้นครูเหล่านี้เป็นแบบฉบับในการนำมาสร้างสรรค์และพัฒนางานต่อจนถึงปัจจุบันนี้

๓.๒ ความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

๓.๒.๑ ความสำคัญต่อกระบวนการคิด

อุโบสถ มีความสำคัญต่อกระบวนการคิด และกระบวนการทำของชาวพุทธหลายประการ สำหรับประเด็นใหญ่ ๆ แล้วสามารถแบ่งออกได้ ๕ ประเด็น คือ

๑) เป็นที่ประทับขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นที่ตั้งขององค์พระประธานประจำอุโบสถ ภายในอุโบสถต้องมียอดพระประธาน ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ข้อนี้สำคัญยิ่ง

๒) ความสำคัญทางพระพุทธศาสนา อุโบสถเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับวินัย เช่น การศึกษา เรียนรู้ - การนำไปใช้ และการลงโทษผู้กระทำความผิด กล่าวได้ว่าอุโบสถเป็นสภาแห่งสงฆ์ที่ใช้การปกครองด้วยพุทธบัญญัติ จากความเชื่อที่ว่า การรักษาวินัยเท่ากับรักษาอายุพระพุทธศาสนา ดังนั้น อุโบสถก็ย่อมมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

๓) ความสำคัญทางสังคม อุโบสถเป็นสถานที่เปลี่ยนสถานภาพของบุคคลคือจากเพศฆราวาสเป็นเพศบรรพชิต เป็นแหล่งเริ่มต้นพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม จริยธรรมและจิตสำนึกที่ดี มีความรับผิดชอบต่อชีวิตตัวเอง ครอบครัว และต่อแผ่นดินที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและมีศักดิ์ศรี

๔) ความสำคัญทางวัฒนธรรม อุโบสถเป็นสถานที่สำคัญในการแสดงออกในการอยู่ร่วมกัน ของสมาชิกในสังคม สังคมจะมีความสงบสุขและมั่นคงได้ ทุกคนต้องมีการแบ่งปัน ไม่เบียดเบียนกัน เอารัดเอาเปรียบกัน ทุกคนมีความปรารถนาดีต่อกัน นอกจากนี้อุโบสถยังเป็นสถานที่สืบทอดอนุรักษ พัฒนาภูมิปัญญาไทยหลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านช่างฝีมือเกือบทุกด้าน จึงสมควรเป็นสถานที่ศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนได้เป็นอย่างดี

๕) ฝาผนังของอุโบสถทั้ง ๔ ด้านมักเขียนภาพประวัติโดยรอบ เรียกว่าจิตรกรรมฝาผนัง ภาพที่เขียนเหล่านั้นเป็นภาพที่เกี่ยวกับเรื่องราวชาดกในพระพุทธศาสนา โดยมากเป็นเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือพุทธประวัติ บางแห่งก็มีแนวคิดแปลกออกไป เขียนเป็นภาพปรีชาธรรมเป็นรูปบุคคลาธิษฐาน คือ เอาธรรมะไปสมมติเป็นบุคคล หรือ เขียนเบญจขันธ์ ตรงหน้าพระประธานมักเขียนเป็นมารมาผจญ ด้านหลังพระประธานเขียนเป็นเรื่องไตรภูมิแสดงถึงโลกสวรรค์ มีเขาสัตตบริภัณฑ์ มีมหาสมุทร เห็นภาพที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์มาเปิดโลก เป็นงานจิตรกรรมบ่งบอกถึงความประณีตสวยงามตามจิตรกรรมไทย เมื่อประชาชนได้ชมภาพเหล่านี้แล้วก็รู้เรื่องราวใน

พระพุทธศาสนา เป็นเครื่องน้อมนำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส เป็นการสอนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทางอ้อม และจิตรกรรมฝาผนังยังเป็นแบบอย่างให้เราได้รับรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ในวัฒนธรรมการแต่งตัวของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยโดยอาศัยภาพจิตรกรรมฝาผนัง^{๑๐}

๓.๒.๒ ความสำคัญของอุโบสถในด้านที่เกี่ยวกับบุญ มีดังนี้

๑) อุโบสถเป็นสถานที่สงบ อุโบสถเป็นสถานที่สงบ วิเวก การกำหนดเขตสีมาในพระวินัยกำหนดไว้ว่า อย่าผูกกลางวัดอันเป็นที่ประชุมชน ควรเป็นสถานที่อันสงัด^{๑๑} ถ้าจะผูกในวัดที่หายากสร้างให้ประดิษฐานวัตถุทั้งปวง มีต้นโพธิ์ เจดีย์ และหอฉัน เป็นต้น เสร็จแล้วอย่าผูกตรงกลางวัดอันเป็นสถานที่ชุมนุมของชนหมู่มาก พึงผูกในที่อันสงัดที่อยู่ท้ายวัด ซึ่งเป็นสถานที่อันสงัดเป็นที่ตั้งของอาคารอุโบสถ จึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการบำเพ็ญทางจิต ส่วนบุคคลและพิธีกรรมของสงฆ์ เพราะไม่มีสถานที่ใดจะให้ความสุขได้เท่ากับสถานที่ที่มีความสงบปราศจากเสียงรบกวน จิตจะมีความสงบได้ต้องมีสถานที่สงัดรองรับ ตัวอย่างในประเด็นนี้จะพบได้จากหลักฐานสำคัญ คือ^{๑๒} ในพระวินัยบัญญัติได้อนุญาตให้ภิกษุอยู่ตามโคนต้นไม้ที่เรียกว่า รุกขมูลเสนา ด้วยจุดหมายให้แสวงหาสถานที่สำหรับบำเพ็ญสมาธิ ผ่อนคลายความตึงเครียดและทำจิตให้สงบเพื่อให้เกิดญาณทัศนะ ซึ่งจะนำมาทำลายความยึดมั่นในอัตตาหลงได้ ความหมายของบุญที่เกี่ยวกับอุโบสถในประเด็นนี้คือ การมีส่วนร่วมสนับสนุน ส่งเสริมในการจัดระเบียบสถานที่ให้มีความเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมจัดเป็นความดีประการหนึ่ง

๒) อุโบสถเป็นสถานที่ชำระล้างความผิด อุโบสถทำให้ภิกษุผู้มีมลทินด้วยการต้องอาบัติสังฆาทิเสสให้เป็นผู้บริสุทธิ์ได้ อาบัตินี้กล่าวว่ามีโทษรุนแรงรองจากอาบัติปาราชิก ซึ่งต้องขาดจากสถานภาพความเป็นภิกษุสถานเดียว ส่วนอาบัติสังฆาทิเสสเป็นความผิดที่สามารถลดความหนักลงได้ด้วยพิธีกรรมของสงฆ์ กล่าวคือ ภิกษุผู้ทำความผิดไม่ว่าในที่ลับหรือที่แจ้งได้แสดงความรับผิดชอบในการกระทำของตน ท่ามกลางประชุมสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป ได้ตั้งใจสมาทานวัตรปฏิบัติสำหรับการประพตฺติพรหมจรรย์อีกครั้ง มุ่งสร้างพลังจิตให้เข้มแข็งไม่ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำอีกต่อไป คณะภิกษุในเขตสีมานั้นกล่าวรับรองเจตนาบริสุทธิ์ด้วยการสวด “อัพภาน” และรับเข้ามาอยู่ร่วมอาวาสอีกครั้ง อุโบสถเป็นสถานที่ให้โอกาสแก่บุคคลผู้สำนึกผิด ซึ่งสามารถเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง ด้วยความตั้งใจ

การอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะหรือการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ในขั้นพื้นฐานต้องประกอบด้วย การให้อภัยการยอมรับข้อบกพร่องความผิดพลาดอาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ เพื่อขจัดความแตกแยกความห่อเหี่ยวของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกัน ระเบียบวิธีการยอมรับกันเช่นนี้มีความสัมพันธ์กับหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง คือ อนัตตา แปลว่า หาตัวตนมิได้ หมายถึง

^{๑๐} ธนิต อยู่โพธิ์, *ทฤษฎีในการปรับปรุงรักษาวัดในวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๐๗), หน้า ๑๒.

^{๑๑} น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง), *งานจำหลักไม้ : ศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๕.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *จาริกบุญ – จาริกธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒๑.

การไม่เห็นแก่ตัว ไม่ถือตนเป็นประมาณ พร้อมประสานเข้ากับหมู่คณะร่วมสังฆกรรม ดังนั้น บุญเกี่ยวกับอุโบสถจึงเป็นบุญเนื่องกับสถานที่ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

๓) อาคารอุโบสถให้กำเนิดทายาทพระพุทธศาสนา อุโบสถเป็นสถานที่พิเศษเปลี่ยนสถานภาพของฆราวาสเป็นบรรพชิต การอุปสมบทในพระพุทธศาสนาหลังจากพระพุทธองค์ทรงยกเลิกการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้ว พระองค์ได้มอบให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ดำเนินการซึ่งจะมีขึ้นได้ภายในเขตสีมาด้วยพิธีกรรมที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา การอุปสมบทเป็นการเปลี่ยนแปลงชีวิตจากทางโลกไปสู่ทางธรรม หยุดการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หยุดยั้งความทะยานอยากอันเป็นสาเหตุของความทุกข์กังวล ในขณะเดียวกันความเป็นภิกษุก็มีหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา และเกื้อกูลต่อสรรพสัตว์ เพราะได้ชื่อว่า เป็นเนืองนาบุญของโลก ความหมายของบุญเกี่ยวกับอุโบสถในประเด็นนี้จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า อาคารอุโบสถเป็นผลผลิตร่วมกันของคนที่สังคมที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามาอุปสมบทนั้นก็คือสมาชิกคนหนึ่งของคนในสังฆมณเฑียร ในขณะเดียวกันก็ตอบสนองสังคมด้วยบทบาทใหม่ที่ได้รับมอบหมายจากหมู่สงฆ์ คือ เพศบรรพชิต

๔) อาคารอุโบสถสร้างสามัคคีธรรม อุโบสถเป็นสถานที่ปรองดองของพลังอำนาจในสังคม การกำหนดเขตสีมาของสงฆ์มีกล่าวไว้ในพระวินัยอย่างละเอียด เพื่อป้องกันปัญหาหรือข้อขัดแย้งอันอาจจะเกิดขึ้นได้จากการตีความที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เขตสีมาแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๒ ชนิด คือ พัทธสีมา ได้แก่ เขตที่สงฆ์สมมติกันขึ้นมาเพื่อประกอบพิธีกรรมตามกาล และ อพัทธสีมา คือ เขตที่ถือเอาตามการกำหนดเขตของบ้านเมือง การปกครอง หรือได้รับความเห็นชอบจากผู้มีอำนาจในเขตนั้น

อาคารอุโบสถภายในเขตสีมาจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพของสังคม เพราะแต่ละฝ่ายยอมรับในสถานภาพของกันและกัน ประสานกลมกลืนเป็นพลังอำนาจเดียวกัน โดยมีความปรองดองเป็นแกนกลาง ลดทิฐิมานะ และการกระทำที่แสดงออกถึงความเป็นอัตตา พื้นฐานของสังคมที่มีความมั่นคงก็คือ กลุ่มพลังอำนาจต่าง ๆ ในสังคมต้องลดความขัดแย้งและหาพื้นที่สำหรับประสานความสามัคคีให้เป็นเอกภาพ ความหมายของบุญเกี่ยวกับอุโบสถในประเด็นนี้ คือ เป็นวิธีการช่วยประสานความมั่นคงให้กับสังคมที่ตนเติบโตมา^{๑๓}

๓.๒.๓ ความสำคัญของอุโบสถในด้านจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธเป็นงานเขียนขนาดใหญ่ อยู่บนบานถูกสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา นิยมเขียนมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติที่ควรได้รับการดูแลรักษาไว้ ความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธ สามารถแยกประเด็นได้ดังนี้^{๑๔}

^{๑๓} วงเดือน ทองเจียว, “ความเชื่อเรื่องบุญและพิธีกรรมเกี่ยวกับอุโบสถของชาวพุทธในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๕๕), หน้า ๖๕ - ๖๘.

^{๑๔} สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒-๒๕.

๑) ความสำคัญในมูลเหตุของการสร้าง คือ

๑.๑) เป็นการยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา มีความตอนหนึ่งที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงอธิบายไว้ว่า “การเขียนฝาผนังวัดและวังคูมีหลักฐานโบราณต่างกับการเขียนในวัดเพื่อจะจงใจให้คนเกิดความเลื่อมใสพระพุทธศาสนา”^{๑๕}

๑.๒) เป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคารหรือสถาปัตยกรรมให้งดงาม เพิ่มความสำคัญให้มากขึ้น โดยในสมัยโบราณวัดเป็นศูนย์กลางของวิชาการหลายแขนง ผู้ถ่ายทอดวิชาการคือพระสงฆ์ ศิษย์คือสามเณรหรือภิกษุที่บวชเรียน การอยู่ในวัดเป็นเวลานาน ทำให้เกิดความศรัทธาภายใต้จิตสำนึก เมื่อเข้าไปในพระอุโบสถได้พบพระประธานที่มีอาการสงบนิ่งแล้วยังได้พบจิตรกรรมฝาผนังที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธประวัติหรือชาดกที่ประดับอยู่รอบผนัง ได้อาศัยภาพเหล่านี้ศึกษาหาความรู้ ทำให้เกิดความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๑.๓) เป็นสื่อประกอบคำสอนในพระพุทธศาสนา เมื่อชาวพุทธได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วหันมาพิจารณาจิตรกรรมฝาผนังจะเกิดความซาบซึ้ง อันเป็นการน้อมนำให้ประพจน์แต่สิ่งที่เป็นบุญกุศล เพราะจิตรกรรมฝาผนังได้ชื่อว่าเป็นจิตรภาษา คือ ภาพจิตรกรรมเป็นภาษาที่คนทั้งหลายสามารถเข้าใจ และรู้เรื่องโดยไม่ต้องศึกษาหรือมีประสบการณ์มาก่อน^{๑๖}

๑.๔) เป็นการแสดงออกซึ่งฝีมือและอารมณ์ของศิลปินโบราณ เห็นได้ว่าศิลปินได้ถ่ายทอดสถานภาพของบุคคลระดับชั้นต่าง ๆ กัน โดยมีความแตกต่างกันเรื่องสีและเครื่องแต่งกาย ตลอดจนการถ่ายทอดลักษณะของป่าเขาลำเนาไพร บ้านเรือน พระราชวัง ล้วนถูกบันทึกในจิตรกรรมฝาผนังทั้งสิ้น

๒) ความสำคัญในเรื่องความศรัทธา ศิลปินเขียนด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยมีจุดหมายอยู่ที่ผลบุญกุศลเป็นสำคัญ ดังนั้น ผลงานที่เป็นผลสำเร็จออกมาจึงเป็นการบรรยายบันทึกความจริงโดยไร้สิ่งอื่นใดเคลือบแฝง แสดงว่าหลักฐานจากจิตรกรรมฝาผนังเป็นความจริงที่เชื่อถือได้

๓) ความสำคัญในการบันทึกเรื่องราวร่องรอยในอดีต เป็นการถ่ายทอดด้วยวิธีสังเคราะห์ (Synthetic art) ศิลปินได้นำสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวมาถ่ายทอดในภาพที่เขียน เช่น วิถีชีวิตประจำวันที่ทำให้เห็นรูปแบบสังคมในอดีต และการถ่ายทอดลักษณะท้องถิ่น (Nationalism) คือ ลักษณะวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนที่อยู่รอบตัวศิลปิน จะถูกบันทึกลงบนจิตรกรรมฝาผนัง เช่น การเขียนพระพุทธประวัติให้มีลักษณะเป็นไทยทั้งการแต่งกายและรูปร่างหน้าตา

๔) ความสำคัญเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจ เรื่องทางพระพุทธศาสนาเป็นคติธรรมช่วยเตือนใจคนให้ปฏิบัติตามสิ่งที่เหมาะสม มุ่งสอนสั่งธรรมเป็นสำคัญ คติธรรมชาดกสะท้อนให้เห็นเรื่องหลักกรรม ภาพไตรภูมิช่วยเตือนสติคนในเรื่องดีชั่ว เรื่องสังสารวัฏ

^{๑๕} จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, สังคมไทยจากจิตรกรรมฝาผนัง, วารสาร ธรรมศาสตร์, (๑๕-๓๐ เมษายน ๒๕๒๕) : ๒๓.

^{๑๖} สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, หน้า ๒๔.

๕) ความสำคัญที่เป็นเครื่องหมายแสดงความเจริญของชาติ เป็นหลักฐานบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงความเจริญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นการจดบันทึกความรู้สึกรู้สึกและปัญญาของมนุษย์จึงถือเป็นทรัพยากรของชาติที่มีประโยชน์ในการนำไปศึกษาหาความรู้ และควรทำการอนุรักษ์ดูแลรักษาอย่างจริงจังเพื่อให้อยู่คู่ชาติไทยต่อไป

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธเป็นศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องทางพระพุทธศาสนา คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังช่วยยกกระดับจิตใจของผู้ชมผ่านความงามของลายเส้น สี แสงเงา และองค์ประกอบของภาพ ทำให้จิตใจผ่อนคลายจากความเคร่งเครียด พัฒนาสุขภาพจิตให้ดีขึ้น ทำให้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการเผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และมุ่งเน้นให้ศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยภาพเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้อยากเข้าใจเพื่อศึกษาภาพเหล่านั้นเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังจึงมีคุณค่าและความสำคัญต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้จรรโลงและยั่งยืนสืบไป^{๑๗}

๓.๒.๔ ความสำคัญของอุโบสถในด้านพระพุทธศาสนา

คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา คือ คุณค่าของผู้ที่ได้สร้างอุโบสถให้สำเร็จลุล่วงไปได้เป็นคุณค่าความจริงที่เกิดจากความตั้งใจจริงในการที่จะทำการก่อสร้างอุโบสถ ผู้ที่จะสร้างอุโบสถให้สำเร็จต้องมีอธิษฐานธรรมอยู่ในใจ ๔ ข้อ คือ

๑) ปัญญา พิจารณาเล็งเห็นโทษของ โลภะ ความอยากได้ไม่ยอมสละ โทษของ มัจฉริยะ ความหวงแหน เล็งเห็นคุณของท่าน ถ้าโลกมีแต่จะเอาไม่มีให้ มีแต่หวังไม่มีให้ โลกก็เดือดร้อน บิดามารดาไม่ยอมให้การอุปการะแก่บุตร บุตรก็ต้องเสียชีวิต บุตรไม่ให้ปฏิการแก่บิดามารดาผู้ชรา มารดา บิดาก็ต้องสิ้นชีวิต คือ เหตุผล โลกเป็นอยู่ด้วยทาน คือ การให้

๒) สัจจะ คือ ความจริง มีการกระทำจริง พุดจริง ใจจริง เมื่อเล็งเห็นคุณประโยชน์ชัดเจนแล้วลงมือทำจริง

๓) จาคะ คือ การสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริง สิ่งที่ขัดขวางการบริจาดทรัพย์สินเงินทอง และการก่อสร้างศาสนวัตถุภายในพระพุทธศาสนา

๔) อุปสมะ คือ ความสงบใจ ไม่ยอมให้อะไรมาทำให้ใจกระวนกระวายจนกลายเป็นไม่เป็นความจริง เกิดจากความท้อถอยลงใจ

อุโบสถเมื่อทำการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเข้าพิธีกรรมตามหลักพุทธศาสนาก็กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สามารถทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์แบบตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้^{๑๘}

ส่วนวรรณกรรมที่ได้จากศิลาจารึกนั้นเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับดวงฤกษ์การผูกพัทธสีมาของอุโบสถและการสร้างพระพุทธรูปและกล่าวถึงบุคคลที่มาร่วมพิธี จำนวนเงินที่ใช้ในการก่อสร้างตลอด

^{๑๗} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และกรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์, คุณค่าและความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถกลางน้ำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (อยุธยา : บริษัท ทรัพย์สินทางปัญญา จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๓๕-๔๐.

^{๑๘} สมใจ นิมเล็ก, อุโบสถสถาปัตยกรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

ถึงความปรารถนาในสิ่งที่ได้ทำลงไป ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาหลักในแทบถิ่นนี้เป็นวรรณกรรมที่ได้จากรูปภาพที่แต้มหรือวาดไว้ที่อุโบสถก็เช่นเดียวกัน บ่งบอกถึงอิทธิพลความเชื่อหรือการนับถือพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งเรื่องราวที่ได้จากภาพที่อุโบสถนั้นเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นภาพวาดตรงผนังด้านในอุโบสถซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับการที่เหล่าเทวดาทั้งหลายได้นมัสการพระพุทธรูป อันเป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการที่พระพุทธเจ้าทางผจญพญามารและเหล่าเสนามารในขณะที่ทำสมาธิอยู่ที่ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ก่อนที่พระพุทธองค์จะสามารถชนะพญามารและเหล่าเสนามารทั้งหลายได้จนได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อานิสงส์แห่งการสร้างอุโบสถ

อานิสงส์แห่งการสร้างอุโบสถ ตามที่นักปราชญ์ได้พรรณนาไว้นั้นมีมาก หากบุคคลใดมีวาสนาได้บริจาคทรัพย์เงินทองเพื่อการก่อสร้างอุโบสถ บุคคลผู้นั้นย่อมได้รับอานิสงส์อย่างยิ่งใหญ่นั่นคือ

๑) อุโบสถ เป็นชื่อของธรรม หมายถึงธรรมที่ควรรักษา ได้แก่ ศีล ๕ เป็นชื่อของที่หมายถึงสถานที่รักษาสამัคคีของสงฆ์

๒) พระพุทธเจ้า ทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารพระศาสนาแทนพระองค์ เมื่อกิจของสงฆ์เกิดขึ้น ให้สงฆ์พร้อมเพรียงกันทำกิจ กิจชนิดนั้นเรียกว่า “สังฆกรรม” ต้องทำในเขตสามัคคีที่กำหนดให้ ซึ่งเรียกว่า “สีมา” แปลว่า แดนสามัคคี ต้องปลูกโรงภายในสีมาเพื่อเป็นที่อาศัยทำสังฆกรรม โรงนั้นแหละเรียกว่า “โรงอุโบสถ”

๓) สังฆกรรมที่ทรงบัญญัติให้ทำโรงอุโบสถ เช่น การบวชนาค (อุปสมบทกรรม) การสวดปาฏิโมกข์ (อุโบสถกรรม) การปวารณา (ปวารณากรรม) การมอบผ้ากฐินแก่องค์กรครอง(กฐินกรรม)

๔) พระสงฆ์ต้องเกิดในโรงอุโบสถ คือในสีมาจึงจะสำเร็จเป็นพระสงฆ์ จะเกิดที่อื่นไม่ได้สำเร็จเป็นพระสงฆ์ การสร้างอุโบสถจึงเท่ากับการสร้างที่เกิดของพระสงฆ์ เพื่อเป็นศาสนทายาทผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

๕) ผู้บวชเป็นพระสงฆ์ชื่อว่า “พรหมจารี” แปลว่า ผู้ประพฤติดีเหมือนพรหม คือเป็นคนไม่มีคู่ (ภรรยา) การสร้างอุโบสถจึงเท่ากับการสร้างวิมานสำหรับพระพรหมเกิด

๖) ผู้บวชเป็นพระสงฆ์ ชื่อว่าตั้งใจเป็นคนดี เพราะต้องปรับตัวให้อยู่ในขอบเขตของพระธรรมวินัย การสร้างอุโบสถจึงเท่ากับการสร้างสถานที่สำหรับคนดี

๗) ถ้าไม่มีโรงอุโบสถคือสีมา ก็บวชเป็นพระสงฆ์ไม่ได้ เมื่อขาดพระสงฆ์ศาสนาจะไม่มีผู้รักษา โลกก็จะขาดพรหมคือผู้คอยแผ่พรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้โลกร่มเย็นเป็นสุข ขาดสถานที่เพาะคนดีที่สำคัญที่สุดไปแห่งหนึ่ง

๘) ผู้ที่จะสร้างอุโบสถให้สำเร็จได้ต้องมีอธิฐานธรรม ๔ ข้อ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ อุปสมะ

๙) ผู้มีศรัทธา แต่ว่ายากจน ไม่มีทรัพย์จะบริจาค แต่เอาแรงเข้าช่วย เช่น ช่วยทำการก่อสร้างโดยไม่คิดมูลค่าเป็นเงิน ช่วยขนอุปกรณ์ในการก่อสร้าง เป็นต้น

๑๐) การสร้างอุโบสถเป็นสังฆทาน เพราะสร้างถวายสงฆ์จะสำเร็จเป็นสัมมาวิ роอุโบสถต้องอาศัยสงฆ์ เป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก ถวายเป็นกลางสงฆ์ผู้เป็นสงฆ์ต้องบริสุทธิ์ ไม่มีหนี้สิน เป็นโสดมีใจหาส เมื่อผู้บวชมาแล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เปรียบเช่นนาที่คิดแล้วว่า เป็นนาดีบริสุทธิ์ เมื่อหว่านพืชลงไปไม่นานก็ดี ย่อมมีผลมาก

๑๑) เทวดาตนหนึ่งมาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “โก จะ สัพพะทะโท โหติ ตังเม อักขาหิ ปุฉฉิตโต ใครชื่อว่าให้ทานทุกชนิดข้าพระองค์ทูลถาม ขอจงตรัสบอก” พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “โส จะ สัพพะทะโท โหติ โย ทะหาติ อุปัสสะยัง” คนที่ให้ที่อยู่อาศัย ชื่อว่าให้ทานทุกชนิดโรงอุโบสถ เป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ได้ เป็นที่ทำสังฆกรรมทุกชนิด การบริจาคสร้างอุโบสถจึงชื่อว่าให้ทานทุกชนิด คือให้ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ เพราะโรงอุโบสถเป็นที่เจริญอายุ สุขะ พละ และปฏิภาณได้^{๑๙}

ความสำคัญของความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

คุณค่าด้านความรู้ หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการเรียน การค้นคว้า ประสบการณ์จากการเห็น การได้ลงมือทำให้คุ้นเคย ความเชี่ยวชาญ^{๖๐} ฝาผนังของอุโบสถ หรือวิหารทั้ง ๔ ด้าน มักเขียนภาพ โดยรอบ เรียกว่าจิตรกรรมฝาผนังภาพที่เขียนเหล่านั้นเป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องราวชาดกใน พระพุทธศาสนา โดยมากเป็นเรื่องทศชาติหรือพุทธประวัติ มีแปลกที่เขียนเป็นชาดกห้าร้อยชาติอยู่ที่ วัดเครือวัลย์^{๖๑} แต่บางแห่งก็มีแนวความคิดแปลกออกไปแทนที่จะเขียนเป็นเรื่องชาดกก็เขียนเป็นภาพ ปรีชาธรรม เป็นรูปบุคลาธิษฐาน คือ เอาธรรมไปสมมติเป็นบุคคลหรือเขียนเบญจขันธ์ ส่วนวัดอื่น โดยมากก็เขียนเรื่องทศชาติหรือพุทธประวัติบางตอนและเรื่องพุทธประวัติ โดยมากตรงหน้าพระ ประธานมักเขียนเป็นมารผจญ ด้านหลังพระประธานเขียนเป็นเรื่องไตรภูมิแต่บางแห่งแทนที่จะเขียน เป็นไตรภูมิแสดงโลกสวรรค์ มีเขาสัตตบริภัณฑ์ มีมหาสมุทรก็เป็นภาพพระพุทธองค์เสด็จลงจาก ดาวดึงส์และเปิดโลก เช่น ในอุโบสถวัดสุวรรณาราม ภาพจิตรกรรมเหล่านี้ล้วนแต่สร้างขึ้นด้วยฝีมือ ช่างอย่างสุดฝีมือ และโดยเฉพาะที่วัดสุวรรณารามหรือวัดทองในคลองบางกอกน้อยถือว่าประณีตและ สวยงามมาก เมื่อประชาชนเดินดูภาพนั้น ๆ แล้วก็รู้เรื่องราวในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องน้อมนำให้ เกิดศรัทธาเลื่อมใส เท่ากับเป็นการสอนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทางอ้อม และเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังยังเป็นแบบอย่างให้ได้รับรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การแต่งตัวของ ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยอาศัยจิตรกรรมฝาผนัง ที่อาจศึกษาความเป็นอยู่ของประชาชนใน ประเทศ และเปลี่ยนเครื่องมือสำหรับนักศึกษาริถีประเพณีเก่าแก่โดยละเอียด ภาพจิตรกรรมยัง บรรยายเรื่องศิลปะที่ช่วยให้ประชาชนสามารถมองเห็นภาพที่สวยงาม เพื่อที่จะให้ภาพจิตรกรรม ฝาผนังบรรยายเรื่องให้มากที่สุดฝาผนังอุโบสถวิหารจึงเต็มไปด้วยองค์ประกอบมากมายแสดงเรื่องราว ต่าง ๆ ภาพเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ได้แบ่งแยกออกจากกันเป็นสัดส่วน แต่เหมือนจะสร้างองค์ประกอบ ขนาดใหญ่อันเดียวกันแผ่กระจายไปทั่วพื้นผนัง นอกจากนี้ ภาพเขียนยังเป็นตำนานอันซื่อสัตย์ที่จารึก

๑๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๒๐} ฝ่ายวิชาการภาษาไทย, พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๖.

๒๑ ธนิต อยู่โพธิ์, ฤทธงฎการปรึบปรึกรักรัการาวรวัตรวัตร, (พรณนกร : ศึวรพร, ๒๕๐๓), หน้า ๑๒.

เรื่องราวอันเป็นจริงเกี่ยวกับจารีตประเพณีและระเบียบแบบแผนในอดีตจึงเป็นของมีค่าในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์

ความมุ่งหมายของจิตรกร จิตรกรในสมัยก่อนมีศรัทธาอย่างแรงกล้าในการเขียนภาพ ความมุ่งหมายที่สำคัญ คือการรับใช้พระพุทธศาสนาในทางศิลปะซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นบุญกุศลอย่างหนึ่งเหตุนี้ภาพที่เขียนจึงดูละมุนละไมไม่มีชีวิต จึงเป็นเหตุให้ภาพเหล่านี้มีความสวยงามมาก ลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ในภาพเขียน เช่น บ่อ บ้านเรือน เครื่องแต่งกายของทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์เครื่องแสดงให้ทราบถึงรูปภาพว่าเขียนในสมัยใด ในสมัยที่เขียนภาพนั้น ๆ บ้านเมืองมีสภาพเป็นอย่างไร อาคารบ้านเรือนสร้างแบบใด มีสิ่งใดใช้บ้าง การแต่งกายของทหารประชาชนและชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่บางทีก็มีเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยนั้น^{๒๒}

ส่วนฝาผนังแต่ละด้านของอุโบสถ ฝาผนังของอุโบสถวิหารทางด้านหน้า และด้านหลัง ซึ่งเจาะช่องเป็นประตูทางผ่านเข้าออกเรียกกันว่า ด้านหุ้มกลอง รูปแผนผังของอุโบสถหรือวิหารมักมีรูปยาวรี ฉะนั้นฝาผนังทางด้านหัวและท้ายของอาคารจึงเรียกว่า ด้านหุ้มกลอง ถ้าเป็นฝาเรือนที่อยู่อาศัย เรียกว่า ด้านสกัดหรือด้านซื่อตรงกันข้ามกับด้านแปหรือด้านข้าง ฝาผนังด้านหุ้มกลองภายในตัวอาคารทั้งสองด้าน คือด้านซึ่งอยู่ต่อหน้าตรงกับพระประธานด้านหนึ่ง กับอีกด้านหนึ่งอยู่ทางด้านหลังองค์พระประธานมักเขียนภาพจิตรกรรมขนาดใหญ่ตกแต่งบนฝาผนังทั้ง ๒ ด้านภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านหุ้มกลองนี้เขียนภาพต่างเรื่องกันทั้ง ๒ ด้าน

ฝาผนังหุ้มกลองตรงหน้าพระประธานเฉพาะผนังส่วนที่อยู่เหนือประตูทางเข้าส่วนมากมักเขียนรูปพุทธประวัติตอนมารวิชัยเต็มผนัง ภาพเรื่องมารวิชัยนี้มักสร้างองค์ประกอบคล้ายกันแทบทุกแห่งรูปนี้มีลักษณะขยายส่วนให้เห็นรายละเอียดของภาพชัดเจนขึ้นกว่าภาพใด ๆ ในอุโบสถตรงกลางและตั้งอยู่ค่อนข้างสูงเป็นรูปพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ ประทับบนบัลลังก์ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ถัดลงมาเป็นรูปนางธรณีกาลังปีบมวยผมให้น้ำไหลออกมาท่วมพื้นแผ่นดินเพื่อแสดงผลทานซึ่งพระสมณโคดมได้หลังอุทกธารอุทิศประทานแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลายแต่อดีตให้ประจักษ์แก่พระยาสุวดีมารที่ขี่ช้าง ม้าและสัตว์ต่าง ๆ มีจระเข้ และปลาร้ายนานาชนิดกำลังกัดพวกมารพวกมารเหล่านั้นแสดงอาการเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส ส่วนที่น้ำยังท่วมไม่ถึงพวกมารก็ถืออาวุธจะเข้าทำร้ายพระพุทธเจ้าก็มีเป็นภาพที่อยู่ทางด้านขวามือของผู้ดู “ภาพพลมารนั้นประกอบด้วยอมนุษย์รูปร่างและหน้าตาแปลก ๆ แตกต่างกันไปแสดงถึงปัญญาความคิดของช่างในการประดิษฐ์คิดถนอมรูปภาวะของมารในลักษณะนามธรรมออกมาเป็นภาวะแห่งรูปธรรม อนึ่งยังมีรูปภาพชนต่างชาติ เช่น ฝรั่งเศส จีน เป็นต้น รวมอยู่ในหมู่พลมาร ชนต่างชาตินั้นจิตรกรคงประสงค์จะแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นพวกเดียรฉัตร”^{๒๓} “ภาพตอนนี้เป็นตอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธ

^{๒๒} สมคิด จิระทัศนกุล, **รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๗๗.

^{๒๓} ทศนานนท์ (นามแฝง), “บันทึกข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องภาพจิตรกรรมไทย”, **วารสารวัฒนธรรมไทย**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม ๒๕๑๒) : ๕๐ – ๕๑.

ประวัติ เพราะแสดงเปรียบเทียบให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระทัยเข้มแข็งเอาชนะกิเลสต่าง ๆ เปรียบเสมือนมารที่คอยผจญได้สำเร็จ พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีพระทัยบริสุทธิ์หลุดพ้นจากสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ได้ประดุจมีน้ำมาชำระล้าง ถ้าพระองค์ไม่สามารถชนะกิเลสได้ พระองค์ก็คงมีสภาพเป็นเพียงมนุษย์สามัญไม่อาจตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ ภาพนี้จึงสำคัญต้องเขียนให้มีขนาดใหญ่ไว้ตรงส่วนที่เหมาะสมที่สุดของอุโบสถ คือตรงพระพักตร์ของพระประธานอันเป็นองค์อนุสรณ์ของพระองค์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณ”^{๒๔} ส่วนภาพทางด้านซ้ายมือของผู้ดูเป็นภาพกองทัพमारพ่ายแพ้ต่ออำนาจทานมามีที่หลังไหลเป็นน้ำจากมวยผมของนางธรณี บางทีจิตรกรรมเขียนรูปนางธรณีนั่งบ้นบ้ายืนบ้างบีบมวยผมเพื่อทำลายพลของพญามารให้ล้มตาย

ระหว่างช่องหน้าต่างแต่ละช่องในที่นั้น แต่ถ้าภาพฝาผนังของแต่ละห้องเขียนภาพชุดปฐมสมโพธิภาพเขียนลงบนฝาผนังด้านหุ้มกลองตอนบนก็จะเขียนเรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จประทับเทศนาโปรดพระพุทธมารดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และเสด็จกลับลงมายังมนุษย์โลก พร้อมกับเปิดโลกทั้งสามให้สัตว์โลกได้แลเห็นซึ่งกันและกัน ส่วนฝาผนังด้านนี้จะสอนให้ผู้ชมได้เรียนรู้ภูมิศาสตร์ของจักรวาลคือ มีรูปพระอาทิตย์กับพระจันทร์ลอยกระหนาบข้างโลกสวรรค์อยู่ในโลกสวรรค์จะเห็น วิมารของพระพรหม พระอิศวร และเทพชั้นผู้ใหญ่อื่น ๆ ตั้งอยู่บนยอดภูเขาที่มีรูปร่างคล้ายลำเส้าหินอยู่กลางอากาศ แต่ในอุโบสถบางแห่งไม่มียอดภูเขา มีตัววิมานเหล่านี้ลอยอยู่ในวิมานจะเห็นรูปเทวดาชั้นสูงประทับอยู่ข้างใน ถัดจากสวรรค์ชั้นสูงก็ถึงหมู่วิมานของเทวดาชั้นรอง ๆ ลงมาทางขวาและทางซ้ายของสวรรค์มีทวีปของโลกมนุษย์ลอยกระหนาบอยู่ ๒ ทวีปทางขวาเป็นรูปกลม ทวีปหนึ่งกับรูปสามเหลี่ยมอีกทวีปหนึ่ง ทางซ้ายเป็นรูปทวีปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทวีปหนึ่ง และเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้างล่างป้านเป็นทรงกลมคล้ายกับขันน้ำอีกทวีปหนึ่ง ทวีปทั้ง ๔ นี้เป็นที่อยู่ของอมนุษย์ คือ ยักษ์ ฝี เปรต ครุฑ นาค ในระดับต่าง ๆ ภาพบนผนังอุโบสถหลังพระประธานนี้แสดงให้เห็นสภาพของภูมิศาสตร์ตามความนึกคิดของคนโบราณ^{๒๕}

ภาพบนผนังด้านซ้ายส่วนมากมักวาดภาพพุทธประวัติในพระชาติก่อน ๆ ในขณะเป็นพระโพธิสัตว์ พุทธประวัติตอนที่เป็นพระโพธิสัตว์ที่สำคัญมี ๑๐ ชาติ เรียกว่า “ทศชาติ” ส่วนผนังทางขวาซึ่งถือว่าสำคัญกว่าทางด้านซ้าย เขียนภาพพุทธประวัติตอนประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้และเสด็จปรินิพพาน

ด้านบนสุดของผนังด้านข้างของอุโบสถบางวัดอาจเขียนภาพเทพ ครุฑ นาค ฤๅษี ยักษ์นั่งหันหน้าทำการสักการะพระประธานก็มี เรียกว่า เทพชุมนุม ตอนล่างสุดอาจเขียนเป็นกระบวนพยุยาตราทางสถลมารค และทางชลมารค เช่น ภายในอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่กล่าวมานี้ส่วนใหญ่เป็นภาพที่เขียนบนฝาผนังแต่ละด้านของอุโบสถการประดับกระเบื้องเคลือบสีภายนอกอุโบสถ ภายนอกอุโบสถบางวัดนิยมประดับกระเบื้องเคลือบสีทำให้ดูสวยงาม กระเบื้องเคลือบสีที่ใช้ประดับผนังอุโบสถเป็นกระเบื้องลายเบญจรงค์

^{๒๔} ดำเนิน เลชะกุล, “ของตายในพระอุโบสถ”, อนุสาร อ.ส.ท., ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๖) : ๒๐.

^{๒๕} ทศนันทน์ (นามแฝง), “บันทึกข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องภาพจิตรกรรมไทย”, วารสารวัฒนธรรมไทย, : ๗๙.

เช่น อุโบสถวัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทร์ วัดอรุณ และวัดนิเวศธรรมประวัติ กระเบื้องเคลือบสีนั้น สะท้อนแสงสวยงามมาก

การตกแต่งบานประตูของอุโบสถวิหาร บานประตูของอุโบสถวิหารมักทำเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลวดลายดอกไม้ ลวดลายดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ บานประตูอุโบสถบางแห่งก็ประดับมุก เช่น บานประตูอุโบสถวัดราชบพิธ วัดพระเชตุพน และวัดพระศรีรัตนศาสดารามการตกแต่งบานประตูที่นิยมตกแต่งกันแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ การแกะสลักไม้ การหล่อเป็นรูปทวารบาลหรือเวียวกางแบบจีนด้วยโลหะ และการเขียนเป็นลายรดน้ำ บานประตูที่แกะสลักไม้สวยงามและมีฝีมือประณีตที่สุดก็คือ บานประตูพระวิหารวัดสุทัศน์ ฝีมือหัตถ์รัชกาลที่ ๒ ทรงแกะสลักการปูนปั้นอุโบสถพื้นอุโบสถส่วนมากปูด้วยกระเบื้องหินชนวนหรือหินอ่อน ส่วนอุโบสถโบราณมักปูด้วยกระเบื้องหน้าวัว ซึ่งเป็นกระเบื้องปูพื้นทำด้วยดินเผา

ภาพจิตรกรรมไทย สมัยโบราณช่างได้เขียนขึ้นตามปริมปราศดี^{๒๖} และรูปแบบที่นิยมสืบทอดต่อกันมาแต่โบราณ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้า พุทธชาดก เหตุการณ์ตอนสำคัญในพุทธประวัติทั่วไปและไตรภูมิโลกสัมมฐานที่พุทธศาสนิกชนสามารถทราบและเข้าใจความหมายของภาพได้บางภาพในอุโบสถมีการเขียนจารึกบอกเรื่องราวเอาไว้ ทำให้เข้าใจภาพได้ง่ายขึ้นซึ่งคติการแสดงเรื่องราวพุทธประวัติ พุทธชาดกตามฝาผนังโบสถ์ วิหารมีตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ การแสดงภาพพุทธชาดกจากนิบาตชาดกซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องอดีตชาติของพระองค์ต้องบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ มากถึง ๕๔๗ พระชาติ๑๙ จึงได้มาเป็นพระพุทธเจ้าโดยส่วนใหญ่นิยมแสดงทศชาดกการบำเพ็ญ ๑๐ บารมีใน ๑๐ ชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะเสวยพระชาติเป็นโพธิสัตว์สัพพัญญู

สำหรับการแสดงภาพพุทธชาดกในชุดนิบาตชาดกไม่ค่อยปรากฏหลักฐานในงานจิตรกรรมมากนักในศิลปะไทยเริ่มพบภาพเขียนจิตรกรรมพุทธชาดกบนแผ่นหินชนวนประดับไว้บนเพดานอุโมงค์มณฑปวัดศรีชุมสมัยสุโขทัย (ภาพที่ ๑) อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ภาพเล่าเรื่องชาดกต่าง ๆ บนผนังกรุปราสาทประธาน วัดราชบูรณะ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ภาพมหาชนกชาดกบนผนังตำหนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธศวรรย์ สมัยอยุธยา (ภาพที่ ๒) ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และภาพพุทธชาดก บนผนังอุโบสถ วัดช่องนนทรีนทบุรี (ภาพที่ ๓) ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เป็นต้น หลังจากนั้นมาปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดเครือวัลย์วรวิหาร สมัยรัชกาลที่ ๓ เขียนภาพชาดกประมาณ ๕๐๐ เรื่อง และภาพจิตรกรรมฝาผนังพุทธชาดกภายในอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเขียนภาพพุทธชาดกที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่าง รวม ๒๔ ภาพภาพพุทธชาดกดังกล่าวเป็นนิบาตชาดกตอนสำคัญโดยไม่เรียงลำดับภาพทั้งหมดไม่ปรากฏจารึกบอกเรื่องราวไว้ในที่นี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะภาพที่ผนังระหว่างช่องประตูด้านหน้าอุโบสถ ๒ ด้านเนื่องจากอยู่ในมุมมองที่พุทธศาสนิกชนหรือนักท่องเที่ยวที่เข้าไปในอุโบสถสามารถมองเห็นได้ชัดเจนที่สุดหากพิจารณาจากฉากเหตุการณ์และตัวละครในภาพน่าจะเป็นภาพมโหสถชาดกซึ่งเป็นตอนสำคัญตอนหนึ่งในพุทธชาดกเรื่องหนึ่งที่นิยมในงานจิตรกรรมพุทธศาสนาหลายสมัย

^{๒๖} สันติ เล็กสุขุม, จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดแต่ภายในอุโบสถให้สวยงามที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์อยู่ในตัวของมัน ดังเช่น ฝาผนังระหว่างขอบหน้าต่าง ที่เป็นภาพวาดรูปทศชาติและมหาชาติ จำนวน ๑๓ กัณฑ์ ในแต่ละกัณฑ์ทำการวาดรูปภาพอย่างประณีตบรรจงที่สวยงามตามจิตรกรรมรวมสมัยที่ทรงคุณค่าด้านความรู้เป็นอย่างดี มีดังนี้

๑) กัณฑ์ทศพร เป็นภาพที่นางมุสดีเทพกัญญาจะจุติจากดาวดึงส์ ลงไปเกิดเป็นมนุษย์โลก จึงให้พระนางทรงเลือกพรสิปการได้ตามปรารถนา

๒) กัณฑ์หิมพานต์ เมื่อนางมุสดีเทพกัญญารับพรสิปการแล้วก็จุติไปบังเกิดในตระกูลกษัตริย์มัทราช ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสุยชัย ผู้ครองนครสิพีรัฐ ประสูติโอรสนามว่า พระเวสสันดร

๓) กัณฑ์ทานกัณฑ์ เป็นภาพวาดพระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหาและพราหมณ์ ซึ่งรับมอบหมายจากพระเจ้าแผ่นดินของประเทศนั้นให้มาเป็นทูตขอพญาช้างปัจจัยนาจากพระเวสสันดร เพราะที่เมืองกลิงราชบุรีได้เกิดฝนแล้ง

๔) กัณฑ์วนประเวศน์ เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานม้าอัสตร และราชรถหมดทุกสิ่งแล้ว จึงตรัสแก่นางมัทรีว่า พี่จะจงมือชาลี น้องจงจงมือกัณหา พวกกันเสด็จไปในป่า จนถึงเมืองเจตราช

๕) กัณฑ์ชูชก ภาพชูชกพราหมณ์เฒ่าเที่ยวขอทาน เมื่อขอทานคิดเป็นเงินได้ถึงร้อยกะหาปนะแล้ว ก็นำไปฝากสหายเก่า นานวันเข้าเพื่อนเกลอนำเอาทองที่ชูชกนำมาฝากนั้นขายเลี้ยงชีพจนหมดเกลี้ยง

๖) กัณฑ์จุลพน เป็นรูปภาพที่ชูชกเดินทางเข้าสู่เขาวงกตซึ่งเป็นที่อยู่ของพระเวสสันดรราชาธิ เพื่อทูลขอชาลี กัณหามาให้นางอมิตตา

๗) กัณฑ์มหาพน รูปภาพชูชกเดินทางไปถึงอาศรมของอจุตฤาษี จึงเข้าไปถามไถ่ถึงทุกข์สุขแล้ว แจ้งว่าเป็นราชทูตของพระเจ้ากรุงสุยชัย

๘) กัณฑ์กุมาร กล่าวถึงชูชกไปขอ ๒ กุมาร พระเวสสันดรก็ประทานให้ เมื่อได้ยินพระราชบิดาตรัส กับชูชกเช่นนั้น ก็พากันหลบลงไปในสระน้ำ เอาใบบัวมาบังไม่ให้เห็น เมื่อพระเวสสันดรตรัสเรียกจึงได้ขึ้นมาทีละคน

๙) กัณฑ์มัทรี รูปภาพนางมัทรีไปแสวงหาผลไม้ในป่าเมื่อกลับมา ได้พบกับเทพเจ้าทั้ง ๓ ซึ่งได้รับคำสั่งจากพระอินทร์ให้แปลงร่างเป็นสัตว์ทั้ง ๓ คือ องค์หนึ่งเป็นแปลงร่างเป็นเสือโคร่ง องค์หนึ่งแปลงร่างเป็นเสือเหลือง องค์หนึ่งแปลงร่างเป็นราชสีห์ ไปคอยกัณฑ์หนทางพระนางมัทรี

๑๐) กัณฑ์สักกบรรพเป็นลวดลายรูปภาพพระเวสสันดร ประทานนางมัทรีให้แก่พระอินทร์ในรูปภาพพระอินทร์ ที่แปลงร่างเป็นพราหมณ์ชรามาทูลขอพระนางมัทรีไปเป็นทาสรับใช้

๑๑) กัณฑ์มหาราช รูปภาพชูชกได้ผูกสองกุมารไว้กับต้นไม้ ส่วนตนเองขึ้นไปนอนอยู่บนเปลบนต้นไม้ เทพเจ้าส่งสารสองกุมาร เมื่อถึงเวลาค่ำคืนจึงได้แปลงองค์เป็นพระเวสสันดร และพระนางมัทรีมาแก้ สองกุมารออกจากเชือกผูกแล้วปรนนิบัติสองกุมารจนสว่างทุก ๆ คืน เมื่อสว่างแล้วผูกไว้ดั่งเก่า ชูชกเดินทางลงทางเข้าไปแคว้นสิวีราชบุรี พระเจ้ากรุงสุยชัย ทรงเฝ้าสองกุมารชูชกได้รับพระราชทานเลี้ยง และถึงแก่กรรมด้วยกินอาหารมากเกินไป

๑๒) กัณฑ์ ฉกษัตริย์ คือ ๑) พระเจ้ากรุงสุโขทัย ๒) พระนางผุสดี ๓) พระเวสสันดร ๔) พระนางมัทรี ๕) พระชาลิกุมาร ๖) พระนางแก้วกัณหา แคว้นกลิงคราชย์ทรงคืนช้างปัจจัยนาเคนทร์ พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี พระชาลิ พระกัณหา เสด็จไปทูลเชิญพระเวสสันดรพระนางมัทรีกลับพระนคร เมื่อกษัตริย์ทั้งหกพระองค์ทรงพบกันก็ทรงวิสาขัญญ์ ต่อมาฝนโบกขรพรรษตกจึงทรงฟื้นขึ้น

๑๓) นครกัณฑ์ กษัตริย์หกพระองค์เสด็จกลับพระนคร พระเวสสันดรได้ครองราชย์ดังเดิม บ้านเมืองสมบูรณ์พูนสุข จนพระชนมายุได้ ๑๒๐ พรรษา จึงเสด็จสวรรคต รูปภาพที่วาดบนฝาผนังอุโบสถเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ ที่ทรงสร้างบารมีมาหลายศตวรรษ และทศชาติเป็นชาติสุดท้ายที่ถือว่า ชาติที่บริจาตกทานที่สุดของการบริจาตกทาน เพื่อที่จะได้อุบัติขึ้นเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นภาพที่ทรงคุณค่ามาก เพราะในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัทสมควรที่จะศึกษาหาความรู้ในภาพวาดที่ซ่อนไว้ด้วยปริศนาธรรม เพื่อให้เข้าใจหัวข้อธรรมที่เต็มไปด้วยสารประโยชน์ อย่างหาที่เปรียบมิได้

นอกจากนี้ จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อตกแต่งพื้นผนังให้สวยงามและเป็นภาพเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่เป็นต้นว่า เขียนเป็นรูปพระพุทธรูปหรือเรื่องราวที่มีอยู่ในพุทธประวัติและในนิทานชาดก เพื่อจะน้อมนำชักจูงให้ผู้ดูเกิดความเลื่อมใสเมื่อได้ชมภาพ^{๒๘} เหล่านี้ก็จะยิ่งซาบซึ้งในสพระธรรมคำสั่งสอนยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งภายในอุโบสถ วิหาร เมื่อเข้าไปแล้วจะต้องช่วยให้คนเกิดความรู้สึกปลื้มปลิดตนไปเสียจากโลกภายนอก เพราะเหตุนี้ภาพจิตรกรรมในอุโบสถ วิหาร จึงต้องให้ความรู้สึกสงบเย็นและลึกลับ

๓.๒.๕ ความสำคัญของอุโบสถในด้านความเชื่อ

คุณค่าทางด้านความเชื่อนั้น หมายถึง ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จึงทำให้ทราบถึงความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะความเชื่อในด้านพระพุทธรูปศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในสายเลือดของคนในชุมชนนี้ซึ่งดูได้จากศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอุโบสถ ถือได้ว่าเป็นศาสนอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของพระสงฆ์โดยเฉพาะ ฉะนั้นแล้วการมีสิ่งก่อสร้างขึ้นนี้เกิดขึ้น ย่อมแสดงว่าพระพุทธรูปศาสนาได้มีอิทธิพลต่อชาวชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างมาก และแน่นอนว่าการซึมซับในด้านพระพุทธรูปศาสนานี้ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน โดยที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัว แต่เราก็เห็นจุดเด่นของแต่ละความเชื่อว่าเป็นความเชื่อแบบใด ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธหรือผี สาง เทวดา ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน โดยดูจากพิธีกรรมที่เกิดขึ้น

ถ้าเรามองถึงประโยชน์ของอุโบสถ จะเห็นว่าประโยชน์ประการหนึ่งนั้นเอื้ออำนวยต่อวิถีของชาวชุมชน ซึ่งเมื่อมีผู้ที่เลื่อมใสที่จะบวชในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการบวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งผู้ที่บวชนั้นต้องเป็นเพศชาย มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป ต้องอาศัยอุโบสถในการจัดทำพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เรียบร้อยเป็นไปตามกฎระเบียบของพระพุทธศาสนาที่ได้วางไว้ซึ่งผู้ที่ต้องการบวชหรือพ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกบวช ต้องมาร่วมทำพิธีในอุโบสถ ซึ่งจะมีการแห่กันมาอย่างดีและรอบอุโบสถ จากนั้นจึงให้ผู้ที่จะ

^{๒๗} ส.อาจหาญ เปรียญ, ในนามศิษย์รวบรวมข้อมูล, อุโบสถไม้สักทอง วัดเจติยงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบิกเบิร์ธพับลิชชิง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓ - ๕๐.

^{๒๘} ชมพูนท พงษ์ประยูร, จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย, (พระนคร : ศิวพร, ๒๕๑๒), หน้า ๕.

บวชเข้าสู่ภายในอุโบสถ และผู้ชายสามารถเข้าไปร่วมอยู่ภายในได้ ส่วนผู้หญิงนั้นไม่อนุญาตให้เข้าไป (ซึ่งผู้หญิงจะคอยอยู่นอกอุโบสถ) นี่แสดงให้เห็นถึงความเคารพในสถานที่และถือเอาว่าสถานที่แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์หากหญิงคนใดฝ่าฝืนเข้าไปก็จะโดนตำหนิจากฝูงชน ดังนั้นเรื่องนี้จึงเป็นความ เชื่ออีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของอุโบสถ

คุณค่าความเชื่อด้านความดี หมายถึง คุณค่าความดีที่ทำไว้ที่ส่งผลให้ในปัจจุบันชาติและ อนาคตชาติที่ได้สร้างไว้ ด้วยการบริจาคทรัพย์ที่มีอยู่ สร้างอุโบสถเสนาสนะในอารามต่าง ๆ หรือทำบุญใน พระพุทธศาสนาด้วยการซื้อหนังสือ เครื่องใช้ที่จำเป็น อาหาร ยารักษาโรค ถวายวัด เพื่อให้พระสงฆ์ สามเณรได้ใช้สอยได้ศึกษาเล่าเรียนก็เป็นคุณงามความดีที่ท่านได้สร้างเอาไว้ เป็นอริยทรัพย์อัน ประเสริฐที่จะติดตามตัวเราไปทุกที่ที่เราไป แม้ว่าชีวิตจะหาไม่ก็ตาม จะได้เป็นเครื่องระลึกถึง ทำให้ จิตใจแจ่มใส นำไปสู่สุคติได้ นอกจากนี้แล้วผู้ที่บำเพ็ญกุศลย่อมได้รับบุญมาก คือ ผลแห่งบุญ ๕ ประการ คือ

- ๑) กิตติศัพท์ ชื่อเสียงย่อมฟุ้งขจรไป
- ๒) วิสาระโท เป็นคนแก่ว้ากว่าหาญในการเข้าในสมาคม
- ๓) ปิโย เทวมนุสสานัง เป็นที่รักใคร่ของคน และมนุษย์ทั้งหลาย
- ๔) อลัมมุพโท กาลัง กโต เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ (สิ้นชีวิต)
- ๕) สุคติปรายโน เป็นชนผู้มีสุคติเป็นเบื้องหน้า ^{๒๙}

๓.๒.๖ ความสำคัญของอุโบสถในด้านศิลปกรรม

คุณค่าทางด้านศิลปกรรม หมายถึง ศิลปะทางด้านฝีมือ สิ่งที่เป็นศิลปะ ^{๓๐} ลักษณะของ อุโบสถไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อุโบสถและวิหารมีการสร้างสืบต่อประเพณีของอยุธยาและสุโขทัย อุโบสถที่เป็นแบบทั่วไป เป็นศิลปกรรมที่ก่อด้วยอิฐฉาบด้วยปูนขาว เป็นห้องยาวมีปีกทั้งสองข้าง บางครั้งมรุอยู่ทางด้านหน้าและด้านหลัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องสีต่าง ๆ หลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ นาคหรือสลักปิดทองอย่างคร่าว ๆ เลื้อยลงมาตามชายคา นาคเหล่านี้มีหางรวมกันอยู่ข้างบนที่ช่อฟ้า และทอดหัวลงมายังมุมเบื้องล่าง อุโบสถทั่วไปมีเสาใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจมีหัวเสาหรือไม่มีหัวเสา ก็ได้ เสาภายในไม่มีหัวเสา เสาภายนอกมีหัวเสา ผนังภายในเกลี้ยง ๆ หรือวาดเขียนภาพจิตรกรรมฝา ผนังเต็มไปหมด หากเป็นบานหน้าต่างตกแต่งหน้าบานด้วยงานศิลป์ ที่เรียกว่า ลายรดน้ำ และหลัง บานก็มีรูปแบบต่าง ๆ เขียนสีสดใส โดยมากเป็นรูปร่างตามความคิดฝัน ซึ่งไม่มีความจริง เพดานทาสี แดงหรือบางแห่งติดดาวปิดทองประดับกระจกสีขาวแวววาวดูงามตาลักษณะทรวดทรงของอุโบสถ โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือแบบทรงโรง และแบบทรงศาลา แบบทรงโรงได้แก่ การก่อผนังรอบมี เสาอยู่ภายใน เช่น อุโบสถวัดชนะสงคราม ส่วนแบบทรงศาลา ได้แก่การก่อสร้างรอบและมีระเบียบ รอบ เช่น อุโบสถวัดอรุณราชวราราม เป็นต้น ^{๓๑}

^{๒๙} ส.อาจหาญ เปรียญ, ในนามศิษย์รวบรวมข้อมูล, *อุโบสถไม้สักทอง วัดเจติยัม*, หน้า ๗๔.

^{๓๐} ฝ่ายวิชาการภาษาไทย, *พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์*, หน้า ๑๐๕๙.

^{๓๑} ทศนีย์ พิกุล, “ทรวดทรงและการตกแต่งอุโบสถไทย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓).

ศิลปกรรมในอุโบสถยังมีคุณค่าด้านความงาม คือความงามในด้านศิลปกรรมที่บรรจง ตกแต่งลวดลายรูปแบบต่าง ๆ ไว้รอบอุโบสถ โดสมมติเอาเป็นแดนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เช่น ช่องฟ้า ใบระกาคันทวยหรือเชิงชาย ตลอดจนพญานาค และเสาที่เรียงรายอยู่ตามอุโบสถ ล้วนแต่บรรจงแต่ง ให้สวยงามด้วยศิลปะไทย เป็นงานด้านฝีมือของตระกูลช่างที่ชำนาญงานและแฝงไว้ปริศนาธรรมของ พระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้นาน ๒๖๐๐ ปีมาแล้ว ในที่ยกตัวอย่างมา เช่น

๑) ช่องฟ้า เป็นเครื่องไม้สูงระดับอยู่บนนอกโก่ ตรงบริเวณนาคลำรวมาบรรจบ กันเป็นส่วนสูงของอาคาร หากเปรียบเทียบกับบ้านเรียกว่า ยอดปั้นลม นับเป็นชิ้นส่วนของ สถาปัตยกรรมที่สร้างบนหลังคาอุโบสถ ส่วนความหมายของช่องฟ้า มีลักษณะที่เด่นชัดมีรูปคล้ายหัว พญานาค ปลายแหลม มีจะงอยติดอยู่ตอนล่าง จะงอยเป็น ๒ รูปแบบ คือ จะงอยปากครุฑและจะงอย ปากหงส์ หรือตามความเชื่อของท้องถิ่น เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ช่องฟ้าอุโบสถจะมีความหมายเกี่ยวพัน กับพญานาค ครุฑ ซึ่งทั้งหมดเป็นสัตว์ป่าที่อยู่หิมพานต์ และมีให้พบในสถาปัตยกรรมไทยส่วนบนของ หลังคาอุโบสถ คือ หลักธรรมอันสำคัญยิ่งของการปฏิบัติ ๓ ข้อ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นำไปสู่ความว่าง (ความหลุดพ้น) แทนช่องฟ้าเอกเป็นศีล ประกอบด้วยสัตว์ ๔ ชนิดผสมกัน แทนดิน น้ำ ลม ไฟ ช่าง หมายถึง ดิน นาค หมายถึง น้ำ ปีกหงส์ หมายถึง ลม และหน้าอกสิงห์ หมายถึง ไฟ ขึ้นไปปกป้องรักษา พระศาสนา บนหลังช่องฟ้าเอกเทินด้วยพระธาตุหมายถึง ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ข้อ และ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น

ช่องฟ้าชั้นที่ ๒ (บน) หมายถึง สมาธิ แทนด้วยสัตว์ ๒ ชนิด คือ พญานาคกับหงส์ เชี่ยวพญานาค หมายถึง ความชั่วในตัวตนมนุษย์ หงส์หมายถึง ความดีงาม ศีลเป็นตัวแทนความชั่ว(กิเลส) เมื่อใจชนะกิเลสได้ก็เกิดสมาธิมีสติกำเนิดรู้เกิดปัญญา ช่องฟ้าชั้นที่ ๓ (สูงสุด) หมายถึง ปัญญา แทนด้วย หงส์ปากครุฑหมอบรายนึ่งสงบไม่ปรารถนาใด ๆ มุ่งสู่การดับสิ้นซึ่งอาสวะกิเลสภายในด้านหลังทาง ช่องฟ้าชั้นที่ ๓ มีลวดลาย ๗ ชั้น หมายถึงโพชฌงค์ ๗ ลาย ๘ ชั้นรองรับฉัตร หมายถึง มรรค ๘ ฉัตร หมายถึงพระนิพพาน ลวดลายบนเชิงชายด้านข้างของหลังคาชั้นบนสุดแทนด้วยสังโยชน์ ๑๐ เสา ๔ มุม ด้านข้างโบสถ์ คือ ตุง(ธง) กระด้าง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้าตามคติล้านนา สร้างทั้งหมด ๙ หลัง แต่ละหลังมีความหมายเป็นคติธรรมทุกหลัง ซึ่งผู้สร้างหวังจะสร้างงานพุทธศิลป์ของแผ่นดินให้ ยิ่งใหญ่ถาวร เพื่อให้คนทั้งโลกยอมรับและปรารถนาจะมาชื่นชมให้ได้^{๓๒}

๓.๒.๗ ความสำคัญของอุโบสถในด้านสถาปัตยกรรม

ทำให้ทราบว่าศิลปะสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสถาปัตยกรรมแบบใด ได้รับอิทธิพลทาง ช่างมาจากแหล่งใด และองค์ประกอบมีอย่างไรบ้าง ซึ่งอุโบสถเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีศิลปะเป็นเอกลักษณ์ ของพื้นถิ่นมายาวนาน โดยฝีมือทางสถาปัตยกรรมของช่างพื้นถิ่นซึ่งได้รับอิทธิพลทางช่างมาจากลาว หลวงพระบาง ซึ่งเป็นกลุ่มช่างไทย – ลาว ส่วนมากจะอยู่ในแถบกลุ่มแม่น้ำโขงรูปทรงและ องค์ประกอบของอุโบสถจึงมีลักษณะเช่นนั้น (ในปัจจุบันรูปทรงและส่วนประกอบบางอย่างของ อุโบสถก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ทางช่างเหมือนสมัยอดีต โดยเฉพาะรูปทรงยังโดดเด่นอยู่เสมอ) และองค์ประกอบก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น หน้าบันโค้ง ลายอง หางหงส์ รั้งผึ้ง คันทวย ประตู

^{๓๒} วัดร่องขุน, ประวัติวัดร่องขุน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watrongkhun.org>[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

และพระพุทธรูป เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้บ่งบอกถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น ๆ ว่ามีเชิงทางช่างเป็นเช่นไรและกลุ่มทางช่างได้ขยายไปสู่ถิ่นใดบ้างแล้ว

อีกอย่างลักษณะของสถาปัตยกรรมของอุโบสถก็มีส่วนที่แตกต่างจากบ้านเรือน หรือที่อยู่อาศัยของฆราวาสทั่วไป และยังเป็นศาสนาคาร ที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากศาสนาคาร อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น ศาลาการเปรียญ ธาตุหรือเจดีย์ และกุฏิ เป็นต้น ฉะนั้นแล้วเมื่อศึกษาแล้วจะทำให้แยกแยะออกได้ว่าศาสนาคารใดมีชื่ออย่างไร โดยดูจากโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมและการตกแต่ง ซึ่งอุโบสถนั้น นอกจากจะมีองค์ประกอบภายในตัวอาคารแล้ว ยังมีองค์ประกอบนอกอาคารอีก คือใบเสมา และสะดืออุโบสถที่ฝังลูกนิมิตลูกที่ ๙ หากเราอยากทราบว่าศาสนาคารหลังนั้นเป็นอุโบสถหรือไม่ก็ต้องดูสิ่งนี้ประกอบด้วย จะทำให้ตัดสินใจได้ง่ายขึ้นหากยังไม่ทราบก็ต้องดูองค์ประกอบภายในตัวอาคาร ซึ่งวัดจะมีอุโบสถเพียงหลังเดียวเท่านั้น นอกนั้น จะเป็นศาสนาคารอย่างอื่น

อีกประการหนึ่งทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของอุโบสถว่าได้รับอิทธิพลแบบใด ซึ่งตอนที่สร้างใหม่ ๆ นั้นเป็นการก่อสร้างโดยได้รับอิทธิพลทางช่างจากลาวหลวงพระบาง หรือกลุ่มช่างไทย - ลาว โดยองค์ประกอบส่วนมากจะเป็นไม้ทั้งสิ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งบริสุทธิ์แห่งหนึ่งของจังหวัดเลยและของภาคอีสาน ต่อมาเมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์เกิดขึ้นจึงมีการผสมผสานระหว่างช่างพื้นถิ่นและช่างเมืองหลวง (กรุงเทพมหานคร) โดยดูจากอุปกรณ์การก่อสร้างและองค์ประกอบบางอย่างของอุโบสถ เช่น ช่อฟ้า โถง หางหงส์ ใบระกา และกระเบื้อง เป็นต้น ถึงรูปทรงจะคล้ายกับของเดิมอยู่บ้าง แต่ก็ได้เปลี่ยนไปเป็นบางส่วน ซึ่งทำให้เกิดความรู้ไม่โดดเด่นเหมือนของเดิม และเอกลักษณ์ก็เลือนหายไปจากของเดิม เมื่อดูแล้วทำให้ลดคุณค่าลงไปอย่างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามอุโบสถแห่งนี้ยังคงประโยชน์ในการใช้สอยในการทำกิจกรรมของสงฆ์ได้เหมือนเดิม และยังเป็นศาสนาคารที่มีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนาหลังหนึ่ง

๓.๒.๘ ความสำคัญของอุโบสถในด้านปฎิมากรรม

ทำให้ทราบว่าการสร้างอุโบสถมักจะสร้างพระประธานไว้ในอุโบสถ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของพุทธบริษัท และรูปปั้นผู้รักษาประตูทางเข้าหรือตรังบันไดก็มักจะมีประดับทุกอุโบสถ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นการบ่งบอกถึงงานศิลปกรรมด้านปฎิมากรรมที่เกิดขึ้นในแถบถิ่นนี้ พระพุทธรูปที่เป็นองค์พระประธานในอุโบสถซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางนาคนคร นาคมีเก้ายาว มีลักษณะโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของช่างพื้นถิ่นเป็นอย่างดี พระพุทธรูปองค์นี้มีอายุประมาณ ๑๖๕ ปี (เปรียบเทียบกับปี พ.ศ. ๒๕๔๕) เพราะจากหลักฐานการสร้างอุโบสถที่ได้จารึกไว้บนศิลาหน้าอุโบสถนั้น กล่าวว่า “จารึกนี้มีดวงฤกษ์การผูกพัทธสีมา อุโบสถและการสร้างพระพุทธรูปไว้ โดยบอกวันเดือนปีไว้ว่า จุลศักราช ๑๑๙๙ รว พ.ศ. ๒๓๘๐ ปีกัดเห่า (ระกา) เดือนสี่เพ็ง (๑๕ ค่ำ) วัน ๔ (พุธ) มื้อเต่าไจ้ และหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งคือคำกล่าวในหนังสืองาน ยกช่อฟ้าอุโบสถ ว่า “ศิลาจารึก ชนิดหิน ศิลปะล้านช้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ -๒๔ ซึ่งได้รับอิทธิพลแบบล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นแบบลาวหลวงพระบาง เพราะชนในแถบถิ่นนี้มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวโยงกับลาวหลวงพระบาง ฉะนั้นศิลปกรรมจึงถูกถ่ายทอดมาถึงกันด้วย ส่วนรูปปั้นที่อยู่บันไดทางด้านหน้าอุโบสถ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกนั้น เป็นรูปปั้นของกุมภัมภ์ ๒ ตน และราชสีห์ ๒ ตัว สันนิษฐานว่าอยู่ในสมัยเดียวกัน จึงทำให้รูปร่างของรูปปั้นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและโดดเด่น ส่วนรูปปั้นที่อยู่ทางบันไดด้านข้างทางทิศเหนือ